

סואץ, סיני ומי

המדינאים הישראליים ולפני המתכנן הצבאי במשך כל אותן שנים היתה אם ניתן לתכנן מלחמה שתשים קץ למלחמות נוספות. כלומר: האם אפשר שתוך ניצול כל המשאבים העומדים לרשותנו ועל-ידי הכשרה מקיפה של עצמנו נוכל לבנות סוג כזה של כוח צבאי, שיאפשר לנו להילחם במלחמה שתשים קץ לכל המלחמות? האם ניתן לתכנן שימוש בכוח צבאי כך שימצה את מלוא יכולתו – ויכפה את רצונו המדיני על אויביו, אותן מדינות ערב הנמצאות עמנו במצב מלחמה?

כשכיחתי כרמטכ"ל צה"ל, שאלתי את עצמי מדוע אין בכוחה של ישראל ליישם את אמרתו המפורסמת של קלאוזוביץ, שהמלחמה היא המשכה של המדיניות באמצעים אחרים, ושבאמצעותה מנסה צד אחד להשמיד את הכוחות המזוינים של האויב, כדי לכפות עליו את רצונו הפוליטי. זאת עשו בעלות-הברית במלחמת העולם השנייה, כאשר ישמו את אימרתו של קלאוזוביץ ברמה בינלאומית. אז לחמו בעלות הברית יחדיו נגד מדינות הציר – גרמניה הנאצית, איטליה הפאשיסטית ויפן האימפריאליסטית – עד שהשמידו את הכוחות המזוינים, שברו את כוח הרצון של מדינות הציר ויכלו לכפות את הפתרון הפוליטי הרצוי להן על מדינות אלה. הן לא הסתפקו בכך שחילקו את גרמניה בין מזרח למערב, אלא גם שינו את כל המבנה הפוליטי באזור הכיבוש המערבי; הן גם גרמו לרפורמה פוליטית וסוציאלית מקפת באיטליה, ואין ספק בכך שגנרל מק-ארתור הביא לידי רפורמות בנות-קיימא ביפן, בתקופה של ממשל צבאי מתמשך בה. כך נעשו שינויים יסודיים במישור הגלובלי באמצעות כוח צבאי שנוצל במשמעותו הפוליטי האמיתית. התוצאות ההיסטוריות האחרונות מצביעות בעליל על כך שאימרתו של קלאוזוביץ ניתנת להגשמה.

התקפת פתע ומצרי טיראן נפתחו לשיט ישראלי. אחת-עשרה שנות הרגיעה שבאו בעקבות מבצע סיני איפשרו לישראל להתרכז בנושאים אחרים, כמו פיתוח כלכלי, חינוך ושיפור השירותים החברתיים. כל זאת משום שבן-גוריון היה מוכן לוותר על שאינו ניתן להשגה, ולהסכים על שניתן היה להשגה באופן מעשי ומציאותי. מהם הלקחים שניתן להפיק ממבצע סיני באשר לבעיות הביטחון של ישראל ומיתר מלחמות ערב-ישראל? בדברים אלה אינני מציג את העמדה הרשמית של משרד הביטחון ואף לא של הממשלה. זוהי דעתי שלי.

את כל מלחמות ישראל, ממלחמת השחרור ועד למלחמת לבנון, ניתן לחלק לשני סוגים: מלחמות אין ברירה כגון מלחמת השחרור, מלחמת ששת הימים, מלחמת יום הכיפורים ומלחמת ההתשה; ולעומתן, מבצע סיני ומלחמת לבנון שהיו שונות במבנה ובאופי. היו אלה שתי המלחמות היחידות שיוזמו או שהיו שותפים ביזמתן והן נועדו להשגת יעדים מדיניים ארוכי טווח. אין פירוש הגדרה זו שהיו אלה מלחמות בלתי צודקות. כמו כל יתר הסכסוכים היו גם הן מלחמות צודקות. עם זאת, השאלה אינה רק אם מלחמות הן צודקות. הבעיה המכרעת היא עד כמה מן התבונה יש ביזמת מלחמה ומה הם היתרונות שניתן להפיק ממנה. בעייתתה של ישראל עם מדינות ערב – ועד ל-1978-1979 גם עם מצרים – נעוצה באירצונן להשלים עם קיומה של ישראל כמדינה עצמאית, בת-קיום ויהודית. זאת היתה עמדתן, בלי להתייחס למיקום הגבולות.

קיומה של מדינת ישראל נדחה ב-1947, 1949, 1967, וב-1973. כשמצרים יוצאת מן הכלל מאז 1979, כאשר חתמו עמה על חוזה שלום, חיינו במצב מלחמה וסבלנו ממעשי טירוד מתמשכים כל הזמן. אשר על כן, השאלה העיקרית שניצבה לפני

לו הוטל עלי לסכם את מבצע סיני במשפט אחד, הייתי אומר שהמנצחים היו מצרים וישראל והמפסידים – בריטניה וצרפת. בריטניה וצרפת גילו שאין בידיהן להשיג את מטרתיהן המדיניות באמצעות פעולה צבאית. זאת, לא מחוסר יכולת לנצל ביעילות את הכוח שעמד לרשותן, אלא עקב אי יכולתן לעמוד מול הלחץ המדיני של ארצות הברית וברית המועצות, אשר לחצו עליהן לסגת מהתעלה וממצרים. מבצע זה סימל, יותר מכל דבר אחר, את קץ התקופה שבה הובילו בריטניה וצרפת במזרח התיכון. נפתח עידן חדש, שבו מילאו את החלל שתי מעצמות-העל שהיו בעלות אינטרסים מנוגדים.

נאצר השיג ניצחון מדיני, אף שהפסיד צבאית. לא היה בכוחו לעמוד מול ישראל וכן לא עלה בידו לעצור בעד האנגלים והצרפתים, שיכלו להמשיך בפעולה צבאית. עם זאת, עלה בידו למנוע מבריטניה וצרפת, שנחשבו עד אז למעצמות עולמיות, מלהשתלט על התעלה או להדיחו, ולשנות את המבנה הפוליטי הפנימי במצרים. כמו כן גרם לנסיגת כל הכוחות האנגליים, הצרפתיים והישראליים מאדמת מצרים. הישגים אלה הקנו לו יוקרה רבה בכל רחבי העולם הערבי. ישראל ניצחה מדינית וצבאית כאחת, שכן הסתפקה במטרות מוגבלות. אף שנאצר נשאר בשלטון וישראל לא זכתה בשטח כלשהו, הושם קץ לפשיטות הפדאיון, גודל הכוחות המצריים בסיני הוגבל, ובכך שוחררה ישראל מסכנת

* המאמר הנו חלק מספר, שייצא לאור בקרוב על-ידי אוניברסיטת בן-גוריון בנגב/המרכז למורשת בן-גוריון בשם: "משבר סיני-סואץ 1956 – הערכה מחדש". הספר נערך על-ידי ד"ר משה שמש ופרופ' אילן טרואן ומתבסס על כנס בינלאומי שהתקיים באוקטובר 1986 בבאר-שבע ובשדה בוקר. המאמרים שבספר עוסקים בנייתו צבאי של מלחמת קדש, במעורבות המעצמות ובצד המצרי, וכן מובא פרק על ישראל.

אבליות וחת הכוח

רא"ל (מיל) יצחק רבין, שר הביטחון

שנחזיר לדעתם של מנהיגי ערב את הדעה ששימוש בכוח לא יהיה יעיל נגד ישראל, אין סיכוי להסכם מדיני אתם. רק כוחנו הצבאי עשוי לשכנע את המנהיגות הערבית להסיט את מרכז הכובד ביחסיהם עם ישראל משדה הקרב לשולחן הדיונים. שום דבר אחר לא יהיה יעיל, כל עוד יאמינו שיוכלו, באמצעים צבאיים, להשיג מטרות כוללות או אפילו מוגבלות בסכסוך עמנו. כשאני בוחן את ההשלכות ארוכות הטווח שבהבנת תפיסה זו ביחס למגבלות כוחנו הצבאי, אל מול האיום המתמשך של מלחמה ומעשי טרור, אני מגיע למסקנה שבכוח הנשק בלבד לא נוכל להביא לסוף הנכסף של סכסוך הישראלי-ערבי. מוטל עלינו להבין שחובתנו להמשיך בפיתוח ארצנו תוך מחויבות, סבלנות והתמדה, למול הבעיות עם שכנינו, שלא באו על פתרונן. אין פתרון פלא לבעיה זו או לכל בעיה סבוכה בכל מקום שהוא בעולם. אף שאינני יהודי מאמין, אני סבור שיש ללמוד רבות מן המסורת היהודית הגורסת ש'אין לדחוק הקץ'. איני סבור שעלינו להשיג הכול עתה, ובכל מחיר – בין שמדובר בכל חלקי ארץ ישראל ובין שמדובר ב'שלוש עכשיו'. אני מאמין בהתקדמות מתמדת, הזוכרת ללא הרף שאנו חלק מהתהליך ההיסטורי של שיבת ציון, ואשר אותו יש למדוד במונחים של זמן ביחס לאורכה של ההיסטוריה היהודית.

עליהם. אלה הן מגבלות ממשיות ומשמעותיות לכוחה של ישראל. כל ניסיון של ישראל ליזום מלחמה, בלא להביא עקרונות אלה בחשבון, נדון לכישלון. מלחמת לבנון סיפקה דוגמה מספקת לנקודה זו. איני מתייחס לצורך להרוס תשתית מחבלים באזורים מסוימים סמוך לישראל. כל מה שנדרש צבאית מבחינה זו נעשה. אבל יציאה למלחמה כדי להשיג את 'חזוה השלום' שנחתם בין לבנון לישראל ב-17 במאי 1983 היתה משהו שונה. המסמך שנחתם היה בלתי מספק ביסודו ובלתי יעיל.

ניצול כוחות צבא להשגת מטרה מדינית מסוג זה הוא טעות ברורה. הדבר מוכח מן האירועים ההיסטוריים, שבהם לקחנו חלק. לאנגלים ולצרפתים משמשת מלחמת סואץ דוגמה לחוסר היכולת להשיג שינוי מדיני משמעותי, תוך הסתמכות על שימוש בכוח בלבד. יתרה-על-כן, בחינת מבצע סיני ומלחמת לבנון – ששניהם היו הצלחות של ישראל מבחינה צבאית – מובילה לאותה מסקנה. במבצע סיני היו לבן-גוריון האומץ והתבונה לסגת מן האשליה של שינויים פוליטיים ארוכי טווח במצרים ובמזרח-התיכון, ואכוונתם ליעדים מוגבלים הרבה יותר. בעשותו כן, עלה בידו להעניק לארצו אחת-עשרה שנות שקט. לעומת זאת, שגיגנו במלחמת לבנון, כאשר ניסינו להשתמש בכוחנו מעבר ליעדים, המוגבלים יחסית, של השמדת תשתית המחבלים בדרום לבנון. הכוח הצבאי עצמו לא יכול היה להשיג יותר. מסקנתי, אפוא, פשוטה וכאובה: באמצעים צבאיים – ב'זבנג וגמרנ' כמו שאנו אומרים – המאמץ ליזום מלחמה שתשים קץ לכל המלחמות הוא דרך פעולה מסוכנת שיש בה אשליה. ברזמנית, עלי לציין שכוחה הצבאי של ישראל חיוני לקיומה של המדינה. זהו הגורם היחיד שבכוחו לשכנע מנהיגי ערבי לפתוח בתהליך שעשוי להניב שלום. בלא

אך האם ניתן ליישם את דברי קלאוזביץ גם במסגרת הסכסוך הישראלי-ערבי? במשך שלושים השנים שחלפו האמנת בעקביות, ואני סבור עדיין, שמה שהיה אפשרי לכוחות בעלות הברית במלחמתן נגד מדינות הציר, הוא בלתי אפשרי עבור ישראל, גם אם לא מנימוקים צבאיים. סבורני שגם אילו החליטה ישראל לחיות בצנע, כדי לבנות את הכוח הצבאי שביכולתנו לארגן, אכן היינו יכולים להגיע לכל בירות מדינות ערב. ואולם מה יקרה לאחר מכן? באיזו מידה נוכל, באמצעות כוח צבאי בלבד, לכפות תכליתית את מה שבעלות-הברית הצליחו להפעיל ולכפות ביפן, איטליה וגרמניה? הסיבה לאי יכולתנו לכפות את רצוננו הפוליטי באמצעים צבאיים (ולכן אסור לישראל להיות מונחית בידו קלאוזביץ בשיקוליה הפוליטיים ובמדיניות הביטחון שלה) היא פשוטה בתכלית. בין ישראל למדינות ערב חוצצות לפחות שתי מעצמות על, המעורבות עמוקות בכל מה שקורה בסכסוך הישראלי-ערבי. אנלוגיה נכונה ומדויקת לסכסוך הישראלי-ערבי ניתן למצוא במונחים השאולים מן התעבורה בלונדון. הסכסוך בינינו הוא דירקומתי ויש בו שתי רמות: המקומי והעל-מעצמתי. אולם שלא כמו באוטובוסים של לונדון, לא ניתן להפריד את הסכסוך לשתי רמות מובהקות, משום שיש בו שילוב אופקי רב. אינני סבור שמעצמות העל היו מתירות לישראל לפעול באופן חופשי, או שהיו עומדות מן הצד, אילו ניסתה ישראל להשיג מטרות מדיניות באמצעים צבאיים. יתר על כן, אינני מאמין – כפי שהוכח במלחמת לבנון – שעל-ידי כיבוש בירות מדינות ערב נוכל להנהיג משטר פוליטי חדש, שהמעורבים בו ישתפו עמנו פעולה מתוך מניעי שלום. לא ניתן לכפות שלום על שכנינו, ואין בכוח הנשק הישראלי לשנות את המשטרים הפוליטיים שלהם ולפקח מערכות 317

